

CEELI INSTITUTE
PRAGUE

ADVANCING THE RULE OF LAW

UPLATŇOVÁNÍ NÁSTROJŮ EU V TRESTNÍM SOUDNICTVÍ

Marin Mrčela

Zuzana Vikarská

CEELI Institut a Asociace chorvatských soudců

Červenec 2018

Tento program byl financován z programu Evropské unie Spravedlnost (na období 2014 až 2020).
Obsah této publikace představuje pouze názory autora a je výlučně v jeho odpovědnosti. Evropská komise nepřijímá žádnou odpovědnost za použití informací, které materiál obsahuje.

Trestní právo patří nepochybně k nejcitlivějším oblastem vnitrostátního práva; nejenom z hlediska jednotlivých osob, které čelí obviněním z trestného činu, ale také z hlediska národních států, které si chtějí udržet co největší kontrolu nad touto oblastí právní regulace. Nehledě na tuto citlivost, vnitrostátní trestní právo nezůstalo nedotčeno mezinárodními institucemi, včetně **Evropské unie**¹ a **Rady Evropy**.²

Mezinárodní (a nadnárodní) vliv na vnitrostátní trestní právo vyplývá především ze skutečnosti, že **právo na spravedlivý proces** zaručují nejenom národní ústavy, ale také Evropská úmluva o lidských právech a Listina základních práv EU.

Evropská úmluva o lidských právech (Rada Evropy, 1950)

Článek 6

1. V určování občanských práv a povinností každého nebo jakéhokoli jeho obvinění z trestného činu má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

Listina základních práv (Evropská unie, 2000)

Článek 47

Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces

Každý, jehož práva a svobody přiznané unijním právem byly porušeny, má za podmínek stanovených uvedeným článkem právo na účinný prostředek nápravy před soudem.

Každý má právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, předem zřízeným zákonem. Každému musí být umožněno poradit se, být obhajován a být zastupován.

Bezplatná právní pomoc je poskytnuta všem, kdo nemají dostatečné prostředky, pokud je to nezbytné k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti.

¹ **Evropská unie** (dále uváděná také jako „EU“ nebo „Unie“) je mezinárodní organizace složená v současné době z 28 členských států. Byla založena v roce 1952 ve formě Evropského společenství uhlí a oceli šesti zakládajícími státy, a to Německa, Francie, Belgie, Nizozemí, Lucemburska a Itálie; později, v roce 1958, byla změněna na Evropské hospodářské společenství, v roce 1967 na Evropská společenství a v roce 1993 na Evropskou unii. Nejdůležitějšími institucemi EU jsou Evropská komise, která se přirovnává k vládě, a má výhradní právo na legislativní iniciativu v EU, Rada ministrů, která hraje nejdůležitější úlohu v legislativním postupu a jsou v ní zastoupeny národní zájmy, Evropský parlament, který se rovněž zúčastňuje legislativního postupu a jehož členy volí přímo občané EU, a **Soudní dvůr Evropské unie (v Lucembursku)**, který má pravomoc konečného výkladu smluv EU.

² **Rada Evropy** je mezinárodní organizace složená v současnosti ze 47 členských států, včetně všech 28 členských států Evropské unie a rovněž dalších zemí, jako je Švýcarsko, Lichtenštejnsko, Rusko, Turecko, země dřívější Jugoslávie a země na křižovatkách východní Evropy a západní Asie. Byla založena v Londýně v roce 1947 za účelem zachování míru na evropském kontinentu. Její nejvýznamnější instituce zahrnují Výbor ministrů složený z členů výkonných vnitrostátních orgánů, Parlamentní shromáždění složené z členů národních parlamentů a **Evropský soud pro lidská práva (ve Štrasburku)**, který dohlíží nad tím, aby státy dodržovaly Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva o lidských právech“ nebo „Úmluva“).

Tato publikace se zaměřuje na různé způsoby, jakými byla **ovlivněna** vnitrostátní pravidla trestního řízení „**ze strany výše uvedených orgánů**“, tj. Rady Evropy a Evropské unie. Pokud jde o dříve uvedené, největší vliv měla judikatura Evropského soudu pro lidská práva, většinou v souvislosti s článkem 6 úmluvy. Co se týče později uvedeného, normotvůrce EU přijal řadu legislativních nástrojů (viz níže), které harmonizují vnitrostátní právní řády za účelem poskytnutí stejné minimální úrovně procesních záruk. Je zajímavé, že tyto právní nástroje byly silně inspirovány judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“); mohly se považovat dokonce za *kodifikaci* judikatury ESLP v oblasti procesních záruk.

V prosinci 2009, před vstupem Lisabonské smlouvy v platnost, se právní nástroje EU v této oblasti přijímaly ve formě **rámcových rozhodnutí**. **Evropský zatýkácí rozkaz**³ je pravděpodobně nejdůležitější právní nástroj v této oblasti.

Evropský zatýkácí rozkaz (FWD 2002/584/JHA)

Výňatky z odůvodnění

(5) Z cíle stanoveného pro Evropskou unii stát se prostorem svobody, bezpečnosti a práva vyplývá zrušení vydávání mezi jednotlivými členskými státy a jeho nahrazení systémem předávání mezi justičními orgány. [...] Tradiční vztahy spolupráce, které až dosud převládaly mezi jednotlivými členskými státy, by měly být nahrazeny systémem volného pohybu soudních rozhodnutí ve věcech trestních, zahrnujícím jak rozhodnutí předcházející odsouzení, tak i pravomocná rozhodnutí, v prostoru svobody, bezpečnosti a práva.

(6) Evropský zatýkácí rozkaz stanovený v tomto rámcovém rozhodnutí je prvním konkrétním opatřením v oblasti trestního práva k provedení zásady vzájemného uznávání, na kterou Evropská rada poukázala jako na "úhelný kámen" justiční spolupráce.

(10) Mechanismus evropského zatýkácího rozkazu je založen na vysoké úrovni důvěry mezi členskými státy. [...]

(12) Toto rámcové rozhodnutí ctí základní práva a zachovává zásady zakotvené v článku 6 Smlouvy o Evropské unii, které jsou vyjádřeny i v Listině základních práv Evropské unie, zejména v kapitole IV uvedené listiny. [...]

Právní nástroj EU, jako je evropský zatýkácí rozkaz, nepochybně značně ovlivňuje vnitrostátní právní řády. Je proto důležité položit si otázku, zda Unie má vůbec **pravomoc** přijmout takový nástroj. Záležitosti pravomoci Unie se řídí třemi základními zásadami: 1/ **zásada svěřených pravomocí**, podle níž může EU jednat pouze v oblastech, kterými ji pověřily členské státy (tj. svěřené jí); 2/ **zásada subsidiarity**, která vyžaduje, že EU může jednat, pouze pokud by členské státy nebyly schopny dosáhnout cíle samy; a 3/ **zásada proporcionality**, která vyžaduje, aby si EU vybrala nejméně omezující prostředky regulace této oblasti.

³ Rámcové rozhodnutí Rady 2002/584/SVV ze dne 13. června 2002 o evropském zatýkáčím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy (Úř. věst. L 190, 18.7.2002, s. 1–26).

Článek 5 Smlouvy o Evropské unii (dále jen „Smlouva o EU“)

(2) Podle zásady svěřeni pravomocí jedná Unie pouze v mezích pravomocí svěřených jí ve Smlouvách členskými státy pro dosažení cílů stanovených ve Smlouvách. Pravomoci, které nejsou Smlouvami Unii svěřeny, náležejí členským státům.

(3) Podle zásady subsidiarity jedná Unie v oblastech, které nespádají do její výlučné pravomoci, pouze tehdy a do té míry, pokud cílů zamýšlené činnosti nemůže být dosaženo uspokojivě členskými státy na úrovni ústřední, regionální či místní, ale spíše jich, z důvodu jejího rozsahu či účinků, může být lépe dosaženo na úrovni Unie. [...]

Podle zásady proporcionality by obsah ani forma činnosti EU neměly překročit rámec toho, co je nezbytné pro dosažení cílů Smluv. [...]

Pokud jde o zásadu svěřeni pravomocí, koncem minulého století členské státy podstatně rozšířily pravomoc Unie v oblasti trestního práva. **Amsterodamská smlouva** (podepsaná dne 2. října 1997, v platnosti od 1. května 1999) posílila pravomoci Unie v tzv. **prostoru svobody, bezpečnosti a práva** (dále jen „PSBP“).

Během finského předsednictví v Radě ve druhé polovině roku 1999 přijala Evropská rada tzv. **závěry Evropské rady v Tampere** ze dne 15. a 16. října 1999; ty stanovily jasný cíl rozvíjet prostor svobody, bezpečnosti a práva. Kromě toho dne 29. listopadu přijala Rada program nástrojů EU, jejichž cílem je uplatňovat zásadu vzájemného uznávání soudních rozhodnutí v trestních věcech (Úř. věst. C 12, 15.1.2001, s. 10). Dne 30. listopadu 2009 Rada přijala **cestovní mapu pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení** a dne 10. prosince 2009 přijala Evropská rada tzv. **Stockholmský program**, který vítá cestovní mapu a vyzývá Komisi, aby zkoumala další prvky minimálních práv v trestním řízení.

Cestovní mapa pro posílení procesních práv podezřelých nebo obviněných osob v trestním řízení (30. listopadu 2009)

Opatření A: Překlady a tlumočení

Opatření B: Informace o právech a informace o obvinění

Opatření C: Právní poradenství a právní pomoc

Opatření D: Komunikace s příbuznými, zaměstnavateli a konzulárními úřady

Opatření E: Zvláštní ochrany pro osoby, které jsou zranitelné

Opatření F: Zelená kniha o právu na přezkoumání důvodů zajištění

Do současné doby přijala EU šest legislativních nástrojů v oblasti trestního řízení; čtyři z nich budou analyzovány níže. Lze proto konstatovat, že zatímco trestní právo hmotné se i nadále upravuje (většinou⁴) na vnitrostátní úrovni, právní pravidla, jimiž se řídí **trestní řízení**, teď Unie v širokém rozsahu harmonizovala v souladu s ustálenou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Pokud jde o formu, EU zvolila **směrnice** jako nejvhodnější právní nástroj pro harmonizaci pravidel trestního řízení. Na rozdíl

⁴ Existují určité výjimky, např. v oblasti finančních zájmů Unie. Podle čl. 325 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) „Členské státy přijmou k zamezení podvodů ohrožujících finanční zájmy Unie stejná opatření, jaká přijímají k zamezení podvodů ohrožujících jejich vlastní finanční zájmy.“

od nařízení EU se směrnice neuplatňují přímo, přinejmenším ne do konce lhůty pro provedení; EU spíše žádá členské státy, aby dosáhly určitých výsledků, a ponechává jim nějaký čas podle jejich uvážení, aby přizpůsobily vnitrostátní právní řády požadavkům směrnic. Teprve po uplynutí lhůty pro provedení lze směrnice uplatňovat přímo.

Článek 288 SFEU⁵

Nařízení má obecnou působnost. Je závazné v celém rozsahu a přímo použitelné ve všech členských státech.

Směrnice je závazná pro každý stát, kterému je určena, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům.

Formu směrnic vyžaduje také **čl. 85 odst. 2 písm. b) SFEU**, který je právním základem, na němž byly dosud přijaty všechny nástroje EU. Práva jednotlivých osob v trestním řízení proto nelze unifikovat nařízením EU; mohou se pouze harmonizovat pomocí směrnic EU, které stanoví minimální pravidla. Členské státy mohou poskytnout vyšší úroveň ochrany, než vyžadují směrnice.

Článek 82 SFEU

(2) V rozsahu nezbytném pro usnadnění vzájemného uznávání rozsudků a soudních rozhodnutí a policejní a justiční spolupráce v trestních věcech s přeshraničním rozměrem může [EU] stanovit formou směrnic [...] minimální pravidla. Tato minimální pravidla přihlížejí k rozdílům mezi právními tradicemi a systémy členských států.

Týkají se:

- a) *vzájemné přípustnosti důkazů mezi členskými státy;*
- b) *práv osob v trestním řízení;*
- c) *práv obětí trestných činů;*
- d) *dalších zvláštních aspektů trestního řízení; [...]*

Jak bylo uvedeno výše, normotvůrce Unie přijal (dosud) šest legislativních nástrojů, které stanoví minimální normu práv jednotlivých osob v trestním řízení. Tato publikace se zaměří na čtyři směrnice EU, které by už měly být provedeny v právních řádech členských států (viz diagram níže, nástroje č. 1–4). Dvě další směrnice (č. 5–6) mají ještě členské státy provést.

⁵ „SFEU“ znamená Smlouvu o fungování Evropské unie, jeden z nejvýznamnějších nástrojů základního práva EU, spolu se Smlouvou o Evropské unii („Smlouva o EU“) a Listinou základních práv Evropské unie („Listina EU“).

	Směrnice č.	Předmět	Lhůta provedení	Zpráva
	<i>FWD 2002/584/JHA</i>	<i>Evropský zatýkáací rozkaz</i>	<i>31. prosince 2003</i>	<i>31. prosince 2004</i>
1	DIR 2010/64/EU⁶	tlumočení a překlad	27. října 2013	27. října 2014
2	DIR 2012/13/EU⁷	informace v trestním řízení	2. června 2014	2. června 2015
3	DIR 2013/48/EU⁸	přístup k obhájci	27. listopadu 2016	28. listopadu 2019
4	DIR (EU) 2016/343⁹	presumpce nevinny	1. dubna 2018	1. dubna 2021
5	DIR (EU) 2016/800¹⁰	práva dětí	11. června 2019	11. června 2022
6	DIR (EU) 2016/1919¹¹	právní pomoc	25. května 2019	25. května 2011

Před komentováním jednotlivých směrnic představíme nejdřív normy zavedené v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, neboť obsah směrnic EU byl nepochybně inspirován výkladem soudu týkajícím se článku 6 úmluvy.

Normy Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLD“) jako základ pro směrnice Evropské unie

Evropská úmluva o lidských právech¹² byla přijata dne 4. listopadu 1950 (vstoupila v platnost dne 3. září 1953) a představuje mezinárodní dohodu Rady Evropy, která zavazuje své členské státy, aby zajistily ochranu základních občanských a politických práv a svobod na svém území. V případě

⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/ES ze dne 20. října 2010 o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení (Úř. věst. L 280, 26.10.2010, s. 1–7);

k dispozici online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>.

⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU ze dne 22. května 2012 o právu na informace v trestním řízení (Úř. věst. L 142, 1.6.2012, s. 1–10);

k dispozici online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>.

⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU ze dne 22. října 2013 o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a řízení týkajícím se evropského zatýkáacího rozkazu a o právu na informování třetí strany a právu na komunikaci s třetími osobami a konzulárními úřady v případě zbavení osobní svobody (Úř. věst. L 294, 6.11.2013, s. 1–12);

k dispozici online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0048>.

⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/343 ze dne 9. března 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem (Úř. věst. L 65, 11.3.2016, s. 1–11);

k dispozici online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0343>.

¹⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 ze dne 11. května 2016 o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení (Úř. věst. L 132, 21.5.2016, s. 1–20);

k dispozici online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0343>.

¹¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/1919 ze dne 26. října 2016 o právní pomoci pro podezřelé nebo obviněné osoby v trestním řízení a pro osoby vyžádané v rámci řízení týkajícího se evropského zatýkáacího rozkazu (Úř. věst. L 297, 4.11.2016, s. 1–8); k dispozici online na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L1919>.

¹² Plné znění úmluvy je online na https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf.

Chorvatské republiky úmluva vstoupila v platnost dne 5. listopadu 1997; Česká a slovenská federativní republika podepsala úmluvu dne 21. února 1991 a na jejím území úmluva vstoupila v platnost dne 18. března 1992. Po rozdělení Československa se oba nástupnické státy neprodleně staly smluvními stranami úmluvy a jsou jí právně vázány od 1. ledna 1993 až dosud.

Úmluva kromě vyhlášení základních lidských práv a svobod stanoví mechanismy k přezkoumání potenciálního porušení těchto práv a zajišťuje jejich ochranu na straně členských států. Za tímto účelem byl v roce 1959 zřízen Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) se sídlem ve Štrasburku. Soud jedná na základě jednotlivých žádostí o posouzení, zda stát, proti němuž byla podaná žádost, dodržuje práva obsažená v úmluvě. Dne 1. listopadu 1998 se ESLP stal stálou institucí pověřenou ochranou lidských práv v Evropě (Protokol 11).

Výkladem úmluvy v této judikatuře ji soud považuje za „živý nástroj“¹³ a udržuje ji v aktualizovaném stavu, jelikož čas plyne bez ohledu na nezměněnou povahu jejího znění. ESLP tedy zaručuje ochranu lidských práv a základních svobod v souladu s výzvami, které nastoluje moderní doba, a potřebnou úroveň ochrany. Kromě toho, když se zavádějí nová práva, protokoly k úmluvě se mohou rovněž považovat za formu dalšího rozvoje samotného znění úmluvy.

Podle údajů se většina porušení zjištěných Evropským soudem pro lidská práva týká práv zaručených článkem 6 úmluvy – právo na spravedlivý proces.¹⁴

Evropská úmluva o lidských právech (Rada Evropy, 1950)

Článek 6

1. V určování občanských práv a povinností každého nebo jakéhokoli jeho obvinění z trestného činu má každý právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

Článek 6 odst. 1 úmluvy se výslovně odvolává na právo na spravedlivý proces a jako takový se vztahuje na tyto záruky: právo na přístup k nezávislému a nestrannému soudu zřízenému právními předpisy, právo na veřejné projednání a právo na soud v přiměřené lhůtě. Tato základní zásada trestního řízení zahrnuje právo na presumpci nevinu obžalovaného (paragraf 2) a konkrétní minimální práva na obhajobu (paragraf 3).

¹³ Viz *Tyler v. Spojené království* (1978) 2 EHRR 1.

¹⁴ Viz „Přehled ESLP 1959–2017“. Štrasburk: Evropský soud pro lidská práva, 2018, k dispozici online na https://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592017_ENG.pdf.

Pokud jde o právo na spravedlivý proces, uplatňují se obecné prvky spravedlivého řízení, které se vztahují na všechny strany ve veškerých soudních řízeních: **a)** zásada kontradiktornosti, tj. práva stran být přítomni během všech procesních úkonů a vyjádřit svá stanoviska před přijetím rozhodnutí, jakož i konfrontační doložka (právo obžalovaných na nejméně jeden výslech svědků, kteří svědčí proti nim), **b)** zásada rovnosti zbraní, **c)** právo na odůvodněný rozsudek a zákaz použití nezákonných důkazů.

Vynesením rozsudků se ESLP snažil harmonizovat vnitrostátní procesní pravidla. Podporou členských států, aby zavedly potřebné změny, soud usiloval o vytváření důvěry mezi členskými státy úpravou základních práv na obhajobu a harmonizovaných právních norem. Na druhé straně si tento proces vyžaduje čas, zejména z toho důvodu, že rozsudky ESLP ponechávají členským státům určitou volnost. Také dohled nad výkonem rozsudků nebyl dost účinný, jelikož nenutil státy zvýšit záruky práv na dostačující úroveň. To vedlo k iniciativě upravit minimální práva na obhajobu prostřednictvím směrnic EU.

Očekává se, že směrnice povedou k vyšším úrovním harmonizace, neboť členským státům se poskytuje lhůta na provedení, po které jsou směrnice do určité míry přímo použitelné za podmínek, že jasně přiznávají práva jednotlivým osobám, a pokud se uplatňují ve vertikálních vztazích, tj. proti státu.¹⁵ Po splnění těchto podmínek musí všechny orgány zúčastněné na trestním řízení uplatňovat směrnice přímo. Každá jednotlivá osoba, která se dostaví před tyto orgány, má právo dovolávat se práv obsažených v příslušné směrnici. Takový mechanismus by zajistil účinný výkon práv.

Odůvodnění směrnice 2010/64/EU o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení

(6) Přestože jsou všechny členské státy stranou [Evropské úmluvy o lidských právech], zkušenost ukázala, že tato skutečnost sama o sobě nezaručuje vždy dostatečnou úroveň důvěry v systémy trestního soudnictví jiných členských států.

(7) Posílení vzájemné důvěry vyžaduje důslednější uplatňování práv a záruk stanovených v článku 6 EÚLP. Vyžaduje rovněž, aby se pomocí této směrnice a jiných opatření v Unii dále rozvíjely minimální normy stanovené v EÚLP a v Listině.

(9) Společná minimální pravidla by měla vést k posílení důvěry v systémy trestního soudnictví všech členských států, což by mělo vést k účinnější justiční spolupráci v atmosféře vzájemné důvěry. [...]

Cílem každé směrnice EU analyzované níže v textu je zajistit výkon společných minimálních práv. Pojem „minimální“ se používá, protože tato práva představují prahovou hodnotu nebo minimální záruky, pokud jde o práva obžalovaných ve sporu proti státu, která se nesmí snížit tak, aby zpochybnila rovnováhu mezi obžalovaným a orgány pro vymáhání práva. Tyto minimální právní normy by se v rozdílných právních systémech členských států měly vykládat a uplatňovat harmonizovaně.

¹⁵ Tyto podmínky byly definovány v ustálené judikatuře Evropského soudního dvora, viz například věc 41/74 *Van Duyn* [1974] nebo věc 148/78 *Ratti* [1979].

Tyto směrnice ve svých bodech odůvodnění vždy zdůrazňují skutečnost, že členské státy mohou rozšířit práva stanovená v nich s cílem poskytnout vyšší úroveň ochrany. Úroveň ochrany nesmí být nižší než normy stanovené v úmluvě. Směrnice, které upravují normy trestního řízení, jsou většinou založeny na judikatuře ESLP. Body odůvodnění těchto směrnic kromě toho výslovně uvádějí, že ustanovení těchto směrnic, která odpovídají právům zaručeným úmluvou, by se měla vykládat a uplatňovat v souladu s judikaturou ESLP.

Odůvodnění směrnice 2010/64/EU o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení

(32) Tato směrnice by měla stanovit minimální pravidla. Členské státy by měly mít možnost práva stanovená touto směrnicí rozšířit s cílem poskytnout vyšší úroveň ochrany také v případech, jimiž se tato směrnice výslovně nezabývá. Úroveň ochrany by nikdy neměla být nižší než normy stanovené EÚLP nebo Listinou v souladu s tím, jak je vykládá judikatura Evropského soudu pro lidská práva nebo Soudního dvora Evropské unie.

(33) Ustanovení této směrnice, která odpovídají právům zaručeným EÚLP nebo Listinou, by měla být vykládána a prováděna v souladu s těmito právy ve světle příslušné judikatury Evropského soudu pro lidská práva a Soudního dvora Evropské unie.

Oblast působnosti směrnic: „trestní řízení“

Směrnice analyzované níže se vztahují na „podezřelé osoby“ a „obžalované osoby“ v „trestním řízení“. Je však pozoruhodné, že směrnice tyto pojmy nedefinují.

Přesněji řečeno, pojem „obžalovaný“ má ve vnitrostátních právních systémech různé významy. V judikatuře ESLP jsou pojmy „podezřelý“ a „obžalovaný“ v jejich skutečném významu a také doprovodná práva definována pojmem „obvinění“ ve smyslu úmluvy a stanoveny jsou příslušné lhůty.

ESLP vykládá pojem „obvinění z trestného činu“ (článek 6 úmluvy) jako výraz se samostatným významem, nezávisle na kategorizaci používané vnitrostátními právními systémy členských států (*Adolf v. Rakousko*, § 30). Pojem „obvinění z trestného činu“ by se však měl vykládat v souladu s výkladem poskytnutým v judikatuře ESLP. Úmluva neodkazuje na pojem „trestní řízení“, ale namísto toho používá pojem „obvinění v trestní věci“ ve smyslu práv osob obviněných z trestného činu.

ESLP ve svých rozhodnutích definoval pojem „obvinění“ takto: „úřední oznámení výtky za spáchaný trestný čin provedené příslušným orgánem“ a jakýkoli úkon, pokud měl „významný dopad na situaci podezřelého“ bez ohledu na oficiální obvinění (*Deweer v. Belgie*, 6903/75, 27. února 1980, §§ 42 a 46; *Eckle v. Německo*, § 73; *Brusco v. Francie*, §§ 46–50). Osoba je obviněna, pokud ona a její jednání je předmětem trestního řízení (*Imbrioscia v. Švýcarsko*, 13972/88, 24. listopadu 1993).

Tyto výklady poskytly způsob, jak provádět článek 6 úmluvy ve fázích předcházející trestnímu řízení, a ESLP měl za to, že záruky stanovené v tomto článku se vztahují také na fáze předcházející trestnímu řízení a že práva podezřelých a obviněných podle článku 6 musí být zaručena dokonce i v průběhu předběžných fází policejního vyšetřování (*Foti a další v. Itálie*, 7604/76, 7719/76, 7781/77 a 7913/77, 10. prosince 1982; *Salduz v. Turecko*, 36391/02, 27. listopadu 2008, § 50). Tyto závěry sloužily jako základ pro pojem „trestní řízení“ používaný ve směrnicích. Jinými slovy, směrnice se vztahují nejenom na zatčené nebo zadržené osoby, ale pokud jde o podezřelého, který ještě nebyl zatčen nebo zadržen, také na předběžné fáze trestních řízení (viz níže).

V tomto ohledu je třeba poukázat na to, že vnitrostátní právní systémy každého členského státu si vyhrazují právo dle vlastního uvážení zajistit pro příslušná trestní řízení nebo jiné druhy řízení určité formy jednání, ale když příslušné vnitrostátní orgány plní tyto povinnosti, nesmí nespravedlivě zabránit účinku úmluvy. Existuje celá řada případů zahrnujících trestní řízení, která nebyla považována za příznačná pro obvinění z „trestného činu“, ačkoli obsahovala určité otázky ohledně možných prvků trestního řízení. Společným znakem všech těchto případů je skutečnost, že vylučují prvky, které utvářejí trestný čin popsany Evropským soudem pro lidská práva jako „obvyklé rozdíly trestních sankcí“ (*Öztürk v. Německo*, § 49).

Je-li účelem sankce represivní a odrazující účinek, řízení se pravděpodobně považuje za „trestní“ z hlediska úmluvy. V případě dostatečně přísných sankcí (dlouhý trest odnětí svobody) se článek 6 úmluvy uplatňuje, jako by se vztahoval na „trestní“ řízení, bez ohledu na definici příslušného řízení ve vnitrostátních právních systémech členských států. ESLP dospěl k závěru, že by se měla zohlednit tři kritéria, když se posuzuje, zda osoba je předmětem obvinění z trestného činu: 1/ klasifikace ve vnitrostátním právu, 2/ povaha protiprávního jednání a 3/ závažnost sankce uložené pachateli (*Engels v. Nizozemí* (1979–1980), §§ 82–83).

V souladu s judikaturou ESLP se ustanovení článku 6 úmluvy mohou vztahovat rovněž na určitá správní řízení (správní, disciplinární, daňová, celní): dopravní delikty stíhatelné pokutami nebo zákazy (*Lutz v. Německo*, *Schmautzer v. Rakousko*; *Malige v. Francie*); přestupky proti právním předpisům v oblasti sociálního zabezpečení (*Hüseyin Turan v. Turecko*), atd.

1. Směrnice 2010/64/EU o právu na tlumočení a překlad v trestním řízení (odkaz)

První ze šesti směrnic EU byla přijata s cílem stanovit pravidla týkající se práva na tlumočení a překlad v trestním řízení a také v řízení pro výkon evropského zatýkacího rozkazu (viz článek 1). Je zajímavé poznamenat, že EU zaručila tato práva nejenom v řízeních, která se týkají evropského zatýkacího rozkazu, ale ve **všech trestních řízeních** na území Unie, včetně čistě vnitrostátních případů.

Pokud jde o vymezení začátku a konce „trestního řízení“, směrnice stanoví toto:

Článek 1

2. Právo [na tlumočení a překlad] se vztahuje na každého od okamžiku, kdy ho příslušné orgány některého členského státu vyrozumí, prostřednictvím úředního oznámení nebo jinak, že je podezřelý nebo obviněný ze spáchání trestného činu, až do ukončení trestního řízení, čímž se rozumí pravomocné rozhodnutí o tom, zda daný podezřelý nebo obviněný uvedený trestný čin spáchal, včetně případného odsuzujícího rozsudku a rozhodnutí o opravném prostředku.

Směrnice stanoví dvě zvláštní práva: právo na tlumočení (článek 2) a právo na překlad podstatných dokumentů (článek 3). Pokud jde o pojem „podstatné dokumenty“, ty zahrnují veškerá rozhodnutí zbavující danou osobu svobody, obvinění či obžalobu a veškeré rozsudky (čl. 3 odst. 2). Je na příslušných orgánech členských států, aby rozhodly, zda jsou podstatné i další dokumenty (čl. 3 odst. 3). Členské státy nesou náklady na tlumočení a překlad bez ohledu na výsledek řízení (článek 4).

Článek 2 Právo na tlumočení

1. Členské státy zajistí, aby podezřelému nebo obviněnému, který nemluví jazykem trestního řízení nebo mu nerozumí, bylo bez prodlení poskytnuto tlumočení při trestním řízení před orgány činnými v trestním řízení, včetně policejního výslechu, všech soudních jednání a jiných nezbytných předběžných jednání.

Článek 3 Právo na překlad podstatných dokumentů

1. Členské státy zajistí, aby podezřelému nebo obviněnému, který nerozumí jazyku daného trestního řízení, byl v přiměřené lhůtě poskytnut písemný překlad všech dokumentů, které jsou podstatné pro zajištění toho, aby byl schopen uplatnit své právo na obhajobu, a pro zaručení spravedlivého řízení.

Jak bylo uvedeno výše, směrnice zavádí minimální normy. Proto pokud úmluva, Listina EU nebo jakýkoli jiný nástroj mezinárodního nebo vnitrostátního práva stanoví vyšší úroveň ochrany, směrnice neomezuje žádná práva a procesní záruky, které zajišťuje, ani se od těchto práv a procesních záruk neodchyluje (článek 8).

2. Směrnice 2012/13/EU o právu na informace v trestním řízení ([odkaz](#))

Cílem směrnice je stanovit společná minimální práva na obhajobu použitelná z hlediska informací o právech jednotlivých osob a obžaloby osob podezřelých nebo obviněných ze spáchání trestného činu.

Článek 1

Tato směrnice stanoví pravidla týkající se práva podezřelých a obviněných na informace o jejich právech v trestním řízení a o obvinění proti nim. Stanoví rovněž pravidla o právu osob v řízení o výkonu evropského zatýkacího rozkazu na informace o jejich právech.

Jinými slovy, směrnice se vztahuje jak na podezřelé, tak i obviněné, a zaručuje jim právo na informace o jejich procesních právech (článek 3 až 5) a o obvinění (článek 6). Právo na přístup k materiálům o případu představuje zvláštní prvek práva obviněného na informace o obvinění (článek 7).

Právo na informace o povaze a důvodu obvinění představuje jedno z minimálních práv na obhajobu stanovené v čl. 6 odst. 3 úmluvy. ESLP ve své judikatuře v tomto smyslu interpretoval toto právo z hlediska práva na spravedlivý proces zaručený v čl. 6 odst. 1 úmluvy (*Sejdivic v. Itálie*, 56581/00, 1. března 2006) nebo práva mít odpovídající čas a vybavení na přípravu obhajoby stanovené v čl. 6 odst. 3 písm. b) úmluvy (*Dallos v. Maďarsko*, 29082/95, 1. března 2001).

Z tohoto hlediska se musí zvláštní pozornost věnovat právu na informace. Právo na obhajobu hraje významnou roli v trestním řízení od chvíle, kdy je obviněný oficiálně vyrozuměn, že byl obviněn z trestného činu, uvedením věcného a právního základu obvinění proti němu (*Kamasinski v. Rakousko*, § 79; *Pélissier a Sassi v. Francie*, § 51). ESLP dospěl k závěru, že právo obsažené v článku 6 ukládá povinnost informovat podezřelého nebo obviněného nejenom o důvodu obvinění, tj. o podstatných skutečnostech uplatněných proti němu, což slouží jako základ obvinění, ale také o povaze obvinění, a to právní kvalifikace těchto podstatných skutečností (*Mattochia v. Itálie*, § 59; *Penev v. Bulharsko*, §§ 33 a 42, 7. ledna 2010). Informace nemusí nezbytně znamenat důkazy, na nichž je založeno obvinění (*X. v. Belgie; Collozza a Rubinat v. Itálie*).¹⁶

ESLP kromě toho rozhodl, že odpovědnost informovat podezřelého nebo obviněného spočívá výlučně na obžalobě. Tuto povinnost nelze splnit zpřístupněním informací, aniž by na ně byla upozorněna obhajoba (*Mattochia v. Itálie*, 23969/94, 25. července 2000, *Chichlian a Ekindjian v. Francie*, § 71). Co se týče ohrožených obžalovaných osob, od vnitrostátních orgánů se požaduje, aby učinily další kroky s cílem umožnit osobě, aby byla podrobně informována o povaze a důvodu obvinění proti ní (v případě osob s mentálními potížemi, *Vaudelle v. Francie*, 35683/97, 30. ledna 2001, § 65).

Pokud jde o poskytování informací podezřelým nebo obviněným osobám, ve směrnici byl použit pojem „neprodleně“. ESLP dospěl k závěru, že informace musí být obviněnému předloženy včas pro přípravu jeho obhajoby. Tato zásada zdůrazňuje účel čl. 6 odst. 3 úmluvy (*C. v. Itálie (dec)*).¹⁷

Článek 3

1. Členské státy zajistí, aby byl každý podezřelý nebo obviněný neprodleně informován alespoň o následujících procesních právech, jak jsou uplatňována podle jejich vnitrostátního práva, aby tato práva mohla být účinně uplatněna:

- a) o právu na přístup k právníkovi;
- b) o právu na bezplatné právní poradenství a podmínky pro získání tohoto poradenství;
- c) to právu na to být seznámen s obviněním v souladu s článkem 6 [směrnice];
- d) o právu na tlumočení a překlad;
- e) o právu nevypovídat.

2. Členské státy zajistí, aby byly informace uvedené v odstavci 1 poskytovány ústně nebo písemně a vyjádřeny srozumitelně a přístupně, s ohledem na jakékoli zvláštní potřeby zranitelných podezřelých či zranitelných obviněných.

Pokud jde o formu, jakou by se měly tyto informace sdělit podezřelému nebo obviněnému, směrnice vyžaduje, aby členské státy poskytly písemné poučení sepsané srozumitelně a přístupně a aby podezřelý/ obviněný měl možnost si toto poučení přečíst a ponechat si je u sebe po celou dobu, kdy je zbaven svobody (článek 4). Toto poučení by mělo obsahovat také informace o právu na přístup k materiálům k případu, právu nechat vyrozumět konzulární úřad a jednu další osobu, právu na naléhavou lékařskou pomoc a o maximálním počtu hodin/dnů, po něž může být podezřelý nebo obviněný zbaven svobody před tím, než bude postaven před justiční orgán.

¹⁶ ESLP ve své judikatuře nezpracoval závazné normy týkající se metody, jakou by vnitrostátní orgány měly informovat podezřelého nebo obviněného o povaze a důvodu obvinění. (*Pélissier a Sassi v. Francie*, 25444/94, 25. března 1999, § 53, *Drassich v. Itálie*, § 34; *Giosakis v. Řecko*, § 29). Z tohoto důvodu směrnice stanoví indikativní písemné poučení o právech pouze jako vzor (bod 22 odůvodnění připojený jako příloha).

¹⁷ Za přijatelné se považují čtyři měsíce před soudním procesem. Na druhé straně (rozsudek ve věci *Borisova v. Bulharsko*, §§ 43–45) ESLP dospěl k závěru, že není přijatelné poskytnout podezřelému pouze pár hodin na přípravu jeho obhajoby a nedat mu příležitost, aby ho obhajoval právník.

Kromě informací o právech jsou členské státy podle směrnice rovněž povinny podezřelému nebo obviněnému poskytnout informace o obvinění, tj. o trestném činu, z jehož spáchání je podezírán nebo obviněn (článek 6). Kromě toho členské státy také zajistí, aby zatčeným osobám (nebo jejich obhájčům) byly zpřístupněny dokumenty související s daným případem, jež jsou nezbytné pro účinné napadení zákonnosti zatčení či zadržení (článek 7).

V této judikatuře zpracoval ESLP odlišné normy týkající se práv podezřelého nebo obviněného (nebo jejich obhájce) na přístup ke spisu. Toto právo závisí na tom, zda se vztahuje na „jakéhokoli“ podezřelého nebo obviněného, nebo na podezřelého nebo obviněného zbaveného svobody za účelem trestního řízení. Zbavení práva na přístup ke spisu může vést k porušení zásady rovnosti zbraní (*Kuopila v. Finsko*, § 38). Kromě toho zásada rovnosti zbraní může být rovněž porušena, pokud podezřelý nebo obviněný má omezený přístup ke svému spisu z důvodu veřejného zájmu (*Matyjek v. Polsko*, § 65).

Podle jurisprudence Evropské komise pro lidská práva „možnost přípravy obhajoby“ stanovená v čl. 6 odst. 3b úmluvy zahrnuje rovněž „možnost obviněného seznámit se s výsledky provedených vyšetřování za účelem přípravy jeho obhajoby“. Je to jeden z aspektů zásady kontradiktornosti: aby obhajoba mohla reagovat na obvinění, musí se s ním nejenom seznámit, ale musí znát také důvody, které slouží jako základ obvinění (*Guy Jaspers v. Belgie* (8404/78), § 56; *Foucher v. Francusko*, § 27; *Jasper v. Spojené království*, §§ 55–57 a *Rowe v. Davis v. Spojené království*, §§ 46–50). Právo se často popisuje jako prvek zásady „rovnosti zbraní“. V oddílu směrnice pod názvem „Právo na přístup k materiálům k případu“ (článek 7) je vysvětleno, že judikatura ESLP sloužila jako základ pro poskytnutí řešení stanovených ve směrnici

V příloze směrnice je obsažen indikativní vzor písemného poučení o právech, který může vnitrostátním orgánům pomoci ve zpracování písemného poučení na vnitrostátní úrovni; členské státy nejsou výslovně vázány použít tento vzor.

3. Směrnice 2013/48/EU o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a řízení týkajícím se evropského zatýkacího rozkazu a o právu na informování třetí strany a právu na komunikaci s třetími osobami a konzulárními úřady v případě zbavení osobní svobody ([odkaz](#))

Tato směrnice stanoví minimální normy práv podezřelých a obviněných, pokud jde o tři prvky práv na obhajobu: 1. právo na přístup k obhájci, 2. právo na informování třetí strany o zbavení osobní svobody a 3. právo na komunikaci s třetími osobami a konzulárními úřady během zbavení osobní svobody (viz článek 1).

Směrnice vyžaduje od orgánů, aby podezřelým a obviněným zajistily právo na přístup k obhájci, který by umožnil účinný výkon tohoto práva. Práva na obhajobu nesmí být teoretická a iluzorní, ale spíše „praktická a účinná“ (*Imbrioscia v. Švýcarsko*, 13972/88, 24. listopadu 1993, § 38; *Salduz v. Turecko*, 36391/02, 27. listopadu 2008, § 55).

Právo na přístup k obhájci po dobu vyšetřovací vazby v průběhu policejního výsledku představuje v judikatuře ESLP klíčový prvek práv stanovených v čl. 6 odst. 3 písm. c) úmluvy. ESLP omezil toto právo na případy, v nichž výslech zatčených osob provádí policie (*John Murray v. Spojené království*, § 63; *Öcalan v. Turecko* [GC], § 131; *Salduz v. Turecko* [GC], § 54; *Averill v. Spojené království*, § 59; *Brennan v. Spojené království*, § 45; *Dayanan v. Turecko*, § 31).

První rozhodnutí tohoto druhu bylo přijato ve věci *Salduz v. Turecko*, takže nový výklad čl. 6 odst. 3 písm. c) úmluvy zopakovaný v řadě následných rozhodnutí se nazývá také „doktrína Salduz“. Aby spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 zůstal dostatečně „praktický a efektivní“, podle doktríny Salduz by měl být přístup k obhájci poskytnut zpravidla od prvního výsledku podezřelého policií, pokud se s ohledem na konkrétní okolnosti každého případu neprokáže, že jsou *pádné důvody* pro omezení tohoto práva.¹⁸ I když pádné důvody mohou výjimečně opodstatnit odepření přístupu k obhájci, takovým omezením – ať je jeho odůvodnění jakékoli – nesmí být nenáležitě dotčena práva obviněného podle článku 6 úmluvy. Práva na obhajobu by byla v zásadě nenapravitelně poškozena, kdyby přitěžující výpovědi učiněné během výsledku policie bez přístupu k obhájci byly použity jako základ pro odsouzení.

V jiném důležitém rozsudku ESLP zjistil porušení článku 6 úmluvy, neboť podezřelému byl odepřen přístup k obhájci během policejního výsledku, ačkoli nevypovídal a nepředložil policii žádné důkazy (*Dayanan v. Turecko*, 7377/03, 13. října 2009, § 32). Když ESLP zdůvodňoval toto rozhodnutí, kromě odkazu na právo přístupu k obhájci se odvolal také na zásadu rovnosti zbraní.

Dvě další věci, *Mader a Šebalj*, jsou příklady rozsudků ESLP, v nichž ESLP vysvětlil, že doktrína Salduz vyžaduje, aby se podezřelému povolila přítomnost obhájce před policejním výsledkem a v jeho průběhu (*Mađer v. Chorvatsko*, 56185/07, 21. června 2011; *Šebalj v. Chorvatsko*, 4429/09, 28. června 2011).

Na druhé straně norma dosažená uplatněním doktríny Salduz byla následně snížena ve dvou posledních rozsudcích ve věci *Ibrahim a další v. Spojené království*, 50541/08, 50571/08, 50573/08 9 40351/09, 13. září 2016, a zejména ve věci *Simeonovi v. Bulharsko*, 21980/04, 12. května 2017.

ESLP ve svém rozsudku ve věci *Ibrahim a další v. Spojené království* přezkoumal podmínky, které odůvodňují omezení přístupu k obhájci ve vyšetřovací vazbě. ESLP stanovil kritéria pro uložení dočasných omezení práva na přístup k obhájci od prvního policejního výsledku (ačkoli pouze za výjimečných okolností a pokud mají omezení dočasnou povahu na základě individuálního posouzení konkrétních okolností případu a v souladu s vnitrostátním právem), a to za předpokladu, že nehledě na omezení je dodržena spravedlivost trestního řízení jako celku. Ve skutečnosti to otevřelo možnost omezit právo na přístup k obhájci dokonce i v situacích, kdy nebyly zjištěny žádné opodstatněné důvody.

ESLP ve svém rozsudku ve věci *Simeonovi v. Bulharsko* učinil další krok. Ačkoli neshledal „velmi pádné důvody“, které by mohly opodstatnit omezení přístupu k obhájci (odepřeného ve vyšetřovací vazbě), provedl „velmi důkladné posouzení“ celkové spravedlnosti trestního řízení. ESLP dospěl k závěru, že z důvodu nepřítomnosti obhájce během vyšetřovací vazby obviněného nebylo nikterak dotčeno jeho právo nevypovídat ve vlastní neprospěch, ani nebyla porušena spravedlnost trestního řízení jako celku zaručená článkem 6 úmluvy.

¹⁸ Ani ve věci *Salduz v. Turecko*, ani v jurisprudenci po ní, ESLP nestanovil, co představuje „velmi pádné důvody“, které by mohly vést k omezení přístupu k obhájci ve vyšetřovací vazbě. Problém týkající se kritérií pro potenciální omezení práva na obhájce zůstává ve skutečnosti stále nevyřešený.

Směrnice je v souladu s judikaturou ESLP. V případě situací, v nichž výpovědi podezřelých nebo obviněných osob byly získány s porušením jejich práva na obhájce, se vyžaduje dodržení práv na obhajobu a spravedlnosti trestního řízení jako celku.

Článek 3

1. Členské státy zajistí, aby podezřelé a obviněné osoby měly právo na přístup k obhájci dostatečně včas a takovým způsobem, aby mohly dotčené osoby prakticky a účinně uplatňovat svá práva na obhajobu.

3. Právo na přístup k obhájci znamená, že

- a) členské státy zajistí, aby podezřelé nebo obviněné osoby měly právo scházet se o samotě a komunikovat s obhájcem, který je zastupuje, a to i před výsledkem ze strany policejního nebo jiného orgánu činného v trestním řízení nebo soudního orgánu;
- b) členské státy zajistí, aby podezřelé nebo obviněné osoby měly právo, aby byl přítomen jejich obhájce a mohl se aktivně účastnit výslechu [...];
- c) členské státy zajistí, aby podezřelé nebo obviněné osoby měly právo na to, aby byl jejich obhájce přítomen přinejmenším při následujících vyšetřovacích úkonech nebo úkonech prováděných za účelem shromáždění důkazních prostředků, pokud jsou tyto úkony stanoveny vnitrostátním právem a pokud se vyžaduje nebo umožňuje, aby byla podezřelá nebo obviněná osoba dotčenému úkonu přítomna:
 - i. identifikace,
 - ii. konfrontace,
 - iii. rekonstrukce místa trestného činu.

ESLP měl za to, že právo obviněného na přístup k obhájci během jakéhokoli druhu výslechu, včetně policejního výslechu, představuje minimální záruku bez ohledu na to, zda byl zbaven svobody, jelikož zbavení svobody samo o sobě představuje zvláštní důvody pro uplatnění práva na přístup k obhájci. Definice policejního výslechu stanovená ve vnitrostátním právu nebo vymezení podmínek, za nichž lze použít výsledky takového výslechu jako důkazy, byly z tohoto hlediska irelevantní. Pojem vyšetřování (výslech) by se tedy měl vykládat v jeho hlavním významu podobně jako pojem „obvinění“ a „podezřelý“. Stejně by se měla vykládat i směrnice.

Směrnice neumožňuje žádná omezení, pokud jde o právo na důvěrnost komunikace. V souladu s jurisprudencí ESLP je komunikace mezi obviněným a jeho obhájcem vždy důvěrná (*Bonzi v. Švýcarsko* (dec); *Can v. Rakousko*, § 52).

Článek 4 Důvěrnost

Členské státy respektují důvěrnost komunikace mezi podezřelými nebo obviněnými osobami a jejich obhájcem v rámci výkonu práva na přístup k obhájci stanoveného podle této směrnice. Tato komunikace zahrnuje schůzky, korespondenci, telefonické hovory a jiné formy komunikace, které jsou přípustné podle vnitrostátního práva.

Kromě toho směrnice v souladu s jurisprudencí ESLP umožňuje vzdát se práva na přístup k obhájci. Obžalovaný se může vzdát tohoto práva, a to výslovně či mlčky. Vzdání se práva musí být v každém případě učiněno dobrovolně a musí být jednoznačně prokázáno a spojeno s minimálním počtem záruk odpovídajících jeho závažnosti. Kromě kritéria týkajícího se dobrovolné povahy vzdání se uvedeného práva by mohlo být vzdání se práva platné, pouze pokud by podezřelý mohl předvídat následky rozhodnutí vzdát se svého práva (*Pischalnikov v. Rusko*, 7025/04, 24. září 2009, § 76).

Článek 9 Rozhodnutí vzdát se svého práva

1. Aniž jsou dotčeny vnitrostátní právní předpisy [...], členské státy zajistí, aby v souvislosti s rozhodnutím vzdát se práva uvedeného v článcích 3 a 10:

- a) podezřelé nebo obviněné osobě byly jednoduchou a přístupnou formou ústně či písemně poskytnuty jasné a dostatečné informace o obsahu daného práva a případných důsledcích rozhodnutí vzdát se tohoto práva, a
- b) rozhodnutí vzdát se svého práva bylo učiněno dobrovolně a jednoznačně.

Tato směrnice, podobně jako dříve posuzované směrnice, zahrnuje také ustanovení o zákazu snížení úrovně právní ochrany (článek 14), v němž se stanoví, že veškeré normy, které poskytují vyšší úroveň ochrany, by měly mít přednost před ustanoveními směrnice.

4. Směrnice (EU) 2016/343, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem ([odkaz](#))

Správný výklad obsahu a rozsahu presumpce nevinny obviněného je v právu EU mimořádně důležitý; tato zásada je uznána rovněž na úrovni primárního práva EU, a to v článku 48 Listiny EU.¹⁹

Článek 48 Listiny

1. Každý obviněný se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.
2. Každému obviněnému je zaručeno respektování práv na obhajobu.

V dubnu 2006 uveřejnila Evropská komise Zelenou knihu o presumpci nevinny; účelem tohoto dokumentu je stanovit potenciální společné minimální právní normy sdílené mezi členskými státy, pokud jde o presumpci nevinny obviněných osob. Tento problém byl analyzován pomocí základních prvků, které tvoří presumpci nevinny, a to: vyslovení viny v hlavním řízení, zákaz vyšetřovací vazby, která je odůvodněná za mimořádných okolností, pouze a jenom pokud je dodržena presumpce nevinny, důkazní břemeno nese státní obžaloba, právo nevypovídat, právo nebyť donucován k sebeobvinění, právo být přítomen při trestním řízení před soudem a odůvodnění uplatnění opatření na boj s terorismem v případě teroristických činů.

¹⁹ Listina se stala právně závaznou po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost dne 1. prosince 2009. Presumpce nevinny tak, jak je vykládána v Listině, má stejnou definici a rozsah platnosti jako presumpce nevinny zaručená v čl. 6 odst. 2 úmluvy.

Cílem této směrnice je stanovit minimální pravidla týkající se některých aspektů práv podezřelých nebo obviněných osob na presumpci nevinu, dokud jim není prokázána vina pravomocným rozsudkem, a také jejich právo na to být přítomen při trestním řízení před soudem (článek 1). Směrnice se snaží uložit dodržování presumpce nevinu dokonce dřív, než příslušné orgány osobu informují o tom, že je podezřelá nebo obviněná ze spáchání trestného činu, a rozšiřuje její uplatňování, dokud není dokončeno trestní řízení/ vyneseno konečné rozhodnutí (*Wemhoff v. Německo*, 21229/64, 27. června 1968).

Článek 4 Označování na veřejnosti za vinného

1. Členské státy přijmou opatření nezbytná k zajištění toho, aby do doby, než byla podezřelá nebo obviněná osobě prokázána vina zákonným způsobem, nebyla tato osoba ve veřejných prohlášeních orgánů veřejné moci a soudních rozhodnutích jiných než o vině označována za vinnou. Tím nejsou dotčeny úkony prováděné v rámci trestního stíhání, jejichž účelem je prokázat vinu podezřelé nebo obviněné osoby, ani předběžná rozhodnutí procesní povahy, která přijaly soudní nebo jiné příslušné orgány a jež jsou založena na podezření či na usvědčujících důkazech.

V bodě 17 odůvodnění směrnice je výraz „veřejná prohlášení orgánů veřejné moci“ definován jako „každé prohlášení, které se vztahuje k trestnému činu a jež pochází od orgánu zapojeného do trestního řízení o daném trestném činu, jako je justiční orgán, policie nebo jiný orgán činný v trestním řízení, nebo od jiného orgánu veřejné moci, jako jsou ministři a další úřední osoby, přičemž touto definicí nejsou dotčeny vnitrostátní právní předpisy upravující imunitu“. V souladu s judikaturou ESLP obsahuje rovněž prohlášení o jiných souvisejících řízeních, která byla ukončena zproštěním viny podezřelé nebo obviněné osoby, a také prohlášení soudu formulovaná před tím, než je osoba souzena (*Allenet de Ribemont v. Francie*, 15175/89, 10. února 1995; *Daktaras v. Litva*, 42095/98, 10. října 2010, §§ 41–42).

ESLP v několika svých rozsudcích stanovil souvislosti a rozsah vyslovení viny v hlavním řízení. Podle ESLP je jedním z klíčových aspektů presumpce nevinu skutečnost, že soud nebo státní úředník nemusí vyjadřovat stanovisko, že podezřelá nebo obviněná osoba jsou vinní, dřív než jsou postaveny před soud, nebo pokud jejich vina nebyla prokázána v souladu s konečným rozhodnutím (*Minelli v. Švýcarsko*, 8660/79 ze dne 25. března 1983).

Porušení presumpce nevinu, pokud jde o vyslovení viny v hlavním řízení, se vztahuje rovněž na rozhodnutí soudu učiněná během přípravného řízení, zejména rozhodnutí týkající se vazby, která odkazují na vinu obviněného, nebo ji předpokládají (*Lavents v. Lotyšsko*, 58442/00, 28. listopadu 2002, § 125–127; *Matijašević v. Srbsko*, 23037/04, 19. září 2006, § 40, 47).

Podle ESLP zásada presumpce nevinu nebrání orgánům veřejné správy v tom, aby informovaly veřejnost o probíhající vyšetřování trestného činu (*Allenet de Ribemont v. Francie*, § 38, *Karakaş a Yeşilirmak v. Turecko*, 43925/985, 28. června 2005), vyžaduje však, aby tak činily s veškerou diskrétností a zdrženlivostí nezbytnou pro respektování presumpce nevinu (*Fatullayev v. Ázerbájdžán*, 40984/07, 22. dubna 2010), § 159; *Allenet de Ribemont v. Francie*, § 38; *Garycki v. Polsko*, § 69).²⁰

²⁰ Zpodobení obviněné osoby oblečené do vězeňské uniformy mělo dostatečně silný účinek, aby přesvědčilo veřejnost, že tato osoba je vinná, a ESLP tudíž dospěl k závěru, že byla porušena presumpce nevinu obviněného (*Samoila a Cionca v. Rumunsko*, 33065/03, 4. března 2008, § 99–100).

Definice „orgánů veřejné správy“, které mohou učinit prohlášení uvedené v bodu 17 odůvodnění směrnice, rozšiřuje oblast působnosti presumpce neviný obviněného a vztahuje se na všechny státní úředníky bez ohledu na to, jako veřejnou funkci vykonávají. Judikatura ESLP představuje základ pro tento výklad, neboť výslovně poukazuje na to, že jiné orgány veřejné správy mohou ve svých prohlášeních porušit presumpci neviný (*Peša v. Chorvatsko*, 40523/08, 8. dubna 2010).

Pokud jde o to, co představuje presumpci neviný, směrnice se opírá o judikaturu ESLP, která v jednotlivých případech stanoví, co tvoří tento pojem. V tomto ohledu řeší směrnice čtyři důležité prvky: vyslovení viny v hlavním řízení, důkazní břemeno a požadovaný důkazní standard, právo neobviňovat sám sebe a odmítnout spolupráci a právo nevyprávět.

Článek 5 Představování podezřelých a obviněných osob	Článek 6 Důkazní břemeno	Článek 7 Právo nevypovídat a právo neobviňovat sám sebe
<p>1. Členské státy přijmou vhodná opatření, kterými zajistí, aby podezřelé a obviněné osoby nebyly představovány v rámci soudního řízení nebo na veřejnosti jakožto vinné v důsledku použití donucovacích prostředků spočívajících ve fyzickém omezení.</p>	<p>(1. Členské státy zajistí, aby důkazní břemeno při prokazování viny podezřelé nebo obviněné osoby leželo na obžalobě. Tím není dotčena případná povinnost soudce nebo příslušného soudu vyhledávat důkazy svědčící ve prospěch i v neprospěch podezřelé nebo obviněné osoby a právo obhajoby předkládat důkazy v souladu s příslušnými vnitrostátními právními předpisy.</p>	<p>1. Členské státy zajistí, aby podezřelé a obviněné osoby měly právo nevypovídat v souvislosti s trestným činem, z jehož spáchání jsou podezřelé nebo obviněné</p> <p>2. Členské státy zajistí, aby podezřelé a obviněné osoby měly právo neobviňovat samy sebe.</p>

Pravidlo, že důkazní břemeno prokazování viny leží na obžalobě, jak je to obsaženo ve směrnici, je společné pro všechna moderní trestní řízení jak v anglo-amerických právních systémech, tak i v právních systémech kontinentální Evropy. Kromě skutečnosti, že důkazní břemeno leží na obžalobě, by jakákoli pochybnost měla být ve prospěch podezřelé nebo obviněné osoby. Je povinností obžaloby informovat obviněného o obvinění proti němu, aby si mohl odpovídajícím způsobem připravit obhajobu a předložit ji (*Barberà, Messegue a Jabardo v. Španělsko*, § 77; *Janosevic v. Švédsko*, § 97). K porušení presumpce neviný dojde tehdy, pokud se důkazní břemeno přesune z obžaloby na obhajobu (*Telfner v. Rakousko*, § 15).

Úmluva výslovně nestanoví právo nevypovídat ve vlastní neprospěch, ale ESLP jej odvodil ze zásady práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 a 2 úmluvy. ESLP stanovil základní prvky práva nevypovídat ve vlastní neprospěch ve svém rozsudku ve věci *Funke v. Francie*, 10828/84, 25. února 1993, po němž následovala věc *Saunders v. Spojené království*, 19187/91, 17. prosince 1996, § 68.

Právo nevypovídat a právo nevypovídat ve vlastní neprospěch je obecně uznanou mezinárodní normou. Právo nevypovídat ve vlastní neprospěch se opírá o právo obviněného odmítnout poskytnout výpověď, tj. nepředložit svou obhajobu, odmítnout odpovědět na otázku, nebo uplatnit právo nevypovídat. Právo nebýt nucen poskytnout svědectví proti sobě nebo doznat svou vinu a také právo nespolupracovat a právo nevypovídat tvoří samotnou podstatu konceptu práva na spravedlivý proces

podle článku 6 úmluvy (ačkoli se tato práva v úmluvě výslovně neuvádějí, byla uznána v jurisprudenci ESLP) – *Heaney a McGuinness v. Irsko*, 34720/97, 21. prosince 2000, *Jalloh v. Německo*, 54810/00, 11. července 2006). V tomto případě se směrnice rovněž opírá o výklad poskytnutý Evropským soudem pro lidská práva.

Článek 8

Právo být přítomen při řízení před soudem

1. Členské státy zajistí, aby podezřelá nebo obviněná osoba měla právo být ve vlastní věci přítomna při řízení před soudem.
2. Členské státy mohou stanovit, že řízení před soudem, jež může vést k rozhodnutí o vině či nevině podezřelé nebo obviněné osoby, se může konat v její nepřítomnosti, pokud
 - a) podezřelá nebo obviněná osoba byla o řízení před soudem řádně vyrozuměna a na následky nedostavení se k soudu upozorněna; nebo
 - b) podezřelá nebo obviněná osoba, jež byla o řízení před soudem vyrozuměna, je zastupována zmocněným obhájcem, jehož si tato podezřelá či obviněná osoba zvolila, nebo jenž jí byl ustanoven státem. [...]

Zásada kontradiktornosti je stanovena v kapitole 3 směrnice. Představuje příležitost pro strany zúčastnit se všech procesních úkonů a vyjádřit své stanovisko před učiněním rozhodnutí. V trestním řízení, čl. 6 odst. 1 úmluvy, často odpovídá právu na obhajobu obsaženému v čl. 6 odst. 3 úmluvy (např. právo vyslýchat svědky).

Konfrontační doložka (právo obžalovaných na nejméně jeden výslech svědků, kteří svědčí proti nim) se vztahuje nejenom na svědka, ale také na dokumenty nebo veškeré důkazy předložené obžalobou. V tomto smyslu má pojem „svědek“ samostatný (nezávislý) význam bez ohledu na klasifikace podle vnitrostátních právních předpisů členských států (*Damir Sibgatullin v. Rusko*, § 45; *S. N. v. Švédsko*, § 45). Jinými slovy, pojem „svědectví obžaloby“ zahrnuje veškeré svědecké výpovědi poskytnuté všemi osobami (tj. veškeré důkazy) proti obviněnému, včetně spolužalovaného (*Isgro v. Itálie*, 19. února 1991, 11339/85, *Vidal v. Belgie*, 22. dubna 1992, 12351/86, *Luca v. Itálie*, 27. února 2001, 33354/96, *Mathisen v. Norsko*, 9. listopadu 2006, 18885/04 a 21166/04, *Trofimov v. Rusko*, § 37), oběť (*Vladimir Romanov v. Rusko*, § 97), odborný svědek (*Doorson v. Nizozemí*, §§ 81–82) a doklady (*Mirilashvili v. Rusko*, §§ 158–159). Výjimky z toho nesmí porušovat práva na obhajobu (*Hümmer v. Německo*, § 38; *Lucà v. Itálie*, § 39; *Solakov v. Bývalá jugoslávská republika Makedonie*, § 57).

Konfrontační úroveň byla nedávno snížena v poslední judikatuře ESLP ve věci *Schatschaschwili v. Německo*, 9154/10, 15. prosince 2015. Podle tohoto rozsudku, po němž následovaly rozsudky ve věci *Seton v. Spojené království*, 55287/10, 31. března 2016, si každá situace vyžaduje ověření, které posoudí, zda byla dodržena spravedlnost trestního řízení jako celku. Proto, pokud se podle těchto rozhodnutí považuje řízení jako celek za spravedlivé, mohlo by být odsouzení založeno na nekonfrontační (neověřené) výpovědi poskytnuté svědkem.

Závěry

Směrnice analyzované výše vyplývají z judikatury ESLP. Pokud jde o jejich uplatňování, každá směrnice zdůrazňuje, že výklad práva na spravedlivý proces by se měl vzít v úvahu v souladu s judikaturou ESLP. Na druhé straně se zdá, že tomu tak bylo v případě výkladů poskytnutých před snížením úrovní (částečné upuštění od doktríny *Salduz* a snížení konfrontační úrovně).

Analyzované směrnice se uplatňují od prvních fází trestního řízení v hlavním významu pojmu až do ukončení řízení, včetně následných opravných prostředků. Prvky zásady spravedlnosti podle článku 6 úmluvy se vyskytují v každé analyzované směrnici. Vztahuje se to na prvky výslovně uvedené v úmluvě nebo vyplývající z judikatury ESLP, jako je právo obviněného být přítomen při trestním řízení před soudem – zásada bezprostřednosti, právo nebýt donucován k sebeobvinění, právo na kontradiktorní řízení, právo na odůvodněné rozhodnutí, právo na právní pomoc a konfrontační doložka.

Některá opatření stanovená ve směrnících jednotlivě nesplňují očekávaný cíl. Cílem souhrnného dopadu opatření a směrnic je spíše zajistit, aby bylo zaručeno právo na spravedlivý proces.

Doc. Dr.Sc. **Marin Mrčela**

Soudce Nejvyššího soudu Chorvatska a docent právnické fakulty Osijek, Chorvatsko. Soudce Mrčela je také předsedou Rady evropské Skupiny států proti korupci (GRECO). Ve své funkci podporoval boj proti korupci prostřednictvím multidisciplinárního přístupu s výzvou pro členské státy, aby stanovily společné politiky integrity zahrnující všechna odvětví veřejné správy. Než se soudce Mrčela stal předsedou Skupiny GRECO, byl dlouhodobým členem jejího úřadu, kde měl rozhodující úlohu v navrhování a prosazování hodnocení politického financování v Evropě a v USA.

Soudce Mrčela sloužil rovněž jako soudce v případech válečných zločinů a dříve byl stážistou Huberta Humphreye na Americké univerzitě ve Washingtonu DC. Přednášel o korupci a otázkách bezpečnosti a lidských právech na řadě univerzit a institucí po celém světě.

Mgr. **Zuzana Vikarská**, MJur, MPhil, Ph.D.

Zuzana Vikarská je vysokoškolská učitelka ústavního práva a lidských práv na právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně a právní úřednice na českém Ústavním soudu a pracuje ve skupině soudkyně Kateřiny Šimáčkové. Zuzana studovala právo na Karlově univerzitě v Praze, Univerzitě Leuven a Oxfordské univerzitě; vykonávala rovněž výzkumné a vyučovací činnosti v uvedených třech institucích, než přešla z akademického prostředí do prostředí právní praxe. Její dřívější zkušenosti zahrnují také působení jako právní poradkyně na Ministerstvu zahraničních věcí Slovenské republiky během slovenského předsednictví v Radě EU.

CEELI Institute (www.ceeliinstitute.org)

CEELI Institut je nezávislá nezisková organizace se sídlem v Praze, která se věnuje poskytování právních tréninků a vzdělávání pro právní profese, občanský sektor a novináře. Institut CEELI od roku 2000 vyškolil přes 5000 soudců, státních zástupců a právníků z více než 50 zemí v problematice, která se pohybuje od efektivnosti soudů až po vyšetřování korupce, soudní etiku a lidská práva. CEELI Institut uspořádal programy v zemích EU, včetně střední a východní Evropy, v bývalých sovětských zemích, na Blízkém východě a v severní Africe a jižní Asii.

Asociace chorvatských soudců

Asociace chorvatských soudců (Udruga hrvatskih sudaca – UHS) byla založena v roce 1991 a je jediným soudcovským sdružením v Chorvatsku. Má 1185 členských soudců rozdělených do 21 místních poboček. Cílem sdružení je podporovat ústavnost a zákonnost jako nejvyšší právní a etické hodnoty, ochranu nezávislosti soudnictví, důstojnost soudců a soudcovské profese a prosazování profesionálních zájmů a odborné přípravy soudců.